

takibata engel teşkil eder. Nitekim aynı sebeple dârülharpte işlenen suçlara da ceza hukuku hükümleri uygulanmaz. Hanbelî, Şâfiî ve Mâlikî mezheplerine göre ise gerek dârülbâğy gerekse dârülharpte işlenen suçlar cezayı gerektirir, bu hususta yer ve ülke ayrılığının tesiri yoktur.

BİBLİYOGRAFYA :

Sahnûn, *el-Müdevvene*, II, 47-48, 50; Mâverdî, *el-Ahkâmû's-sultâniyye*, Kahire 1966, s. 61; Ebû Ya'lâ, *el-Ahkâmû's-sultâniyye*, s. 39-40; Şirâzî, *el-Mühezzeb*, II, 218-222; Serahsî, *el-Mebisû*, V, 51; IX, 204; X, 100, 130-136; Kâsânî, *Bedâ'î*, VII, 34, 45, 71, 80, 141-142, 168; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 351; X, 49-52, 61-62, 68, 70; İbn Abdüsselâm, *Ḳavâ'idü'l-aḥkâm*, Kahire, ts., I, 68, 91; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-ḳadîr* (Kahire), V, 333-342; İbn Hacer el-Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc*, Kahire 1315, IX, 69; Haraşî, *Şerhu Muhtaşarı Ḥalîl*, VIII, 60-62; *el-Fetâva'l-Hindiyye*, II, 149, 283-285; III, 307-308; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, III, 193, 309-313; IV, 305; Haccâvî, *el-İknâ*, Kahire 1351, IV, 292-297; Ahmet Özel, *İslâm Hukukunda Ülke Kavramı: Dârülslâm-Dârülharb*, İstanbul 1991, s. 203-211.

AHMET ÖZEL

DÂRÜLBEDÂYİ

(دارالبدایع)

İstanbul Belediyesi'ne bağlı bugünkü Şehir Tiyatroları'na kuruluşundan 1931 yılına kadar verilen ad.

Aslı Dârü'l-bedâyi-i Osmânî olan ve "güzellikler evi" anlamına gelen bu isim Ali Ekrem (Bolayır) tarafından konulmuştur. Dârülbedâyi 1931'de Şehir Tiyatrosu, semt tiyatroları açıldıktan sonra da Şehir Tiyatroları adını almıştır.

Avrupaî kültüre değer veren İstanbul Belediye Başkanı Cemil Paşa (Topuzlu) ünlü tiyatrocusu André Antoine'ı Fransa'dan İstanbul'a getirterek bir konservatuar kurulmasına ön ayak oldu. 28 Haziran 1914'te İstanbul'a gelen Antoine'ın başında bulunacağı okul bir yandan tiyat-

Dârülbedâyi'in, ilk okuma kurulu üyeleri. Oturanlar (soldan sağa): Emin Bülent, Mehmed Rauf, Abdüllah Cevdet, Ahmed Hâşim, Tahsin Nâhid, Andre Antoine, Abdülhak Hâmîd, Rıza Tevfik, Yahya Kemal, Yakup Kadri; ayakta kiler: Âsim Bey ve mütercim Bedî Bey

ro eğitimi, öte yandan da müzik eğitimi yapacaktı. Belediye bütçesinden 12.000 frank ayrılarak üç ay için çağrılan Antoine, kuruluş hazırlıklarıyla birlikte ders programını ve giriş imtihanlarını yaptı. İmtihanlara başvuran 8'i hanım 197 kişi arasında başta Muhsin Ertuğrul olmak üzere Ali Naci (Karacan), Peyami Safa, Halit Fahri (Ozansoy), Behzat Hâki (Butak), Celâl Sahir (Erozan), Emin Belîğ (Belî), Ahmet Muvahhit, İ. Galip (Arcan), Fikret Şadi, Raşit Rıza (Samako) gibi tanınmış kişiler de vardı. Ancak I. Dünya Savaşı'nın çıkması üzerine Antoine, Fransa'nın karşısında yer alan Osmanlı Devleti'nin başşehirinden ayrılmak zorunda kaldı.

Derslerin başlayacağı sırada Antoine'ın gitmesiyle Dârülbedâyi'in açılışı ertelendiyse de onun yardımcısı olan Reşat Rıdvan, Dârülbedâyi teşebbüsünün sonuçsuz kalmaması için kamuoyunda yankı uyandıracak bir açılış töreni düzenlenmesi işine girişti. Aynı yılın kasım ayın-

da düzenlenen törende Türk ve Batı müziğinden örnekler çalınarak açılış yapıldı. Fakat bu başlangıç yeterli olmadı ve kurum kısa bir müddet sonra resmen kapandı. Cemil Paşa'dan sonra belediye başkanı olan İsmet Bey (Canpolat), otuz yedi maddelik bir yönetmelik hazırlatarak konuyu yeniden gündeme getirdi. Yönetmeliğe göre Dârülbedâyi sadece bir okul değil aynı zamanda temsil verecek bir tiyatro topluluğu olacaktı. Ancak kısa bir süre için verilen derslerden sonra Dârülbedâyi giderek okul hüviyetinden çıktı ve sadece temsil veren bir tiyatro oldu. Oyunculuk eğitiminin çok oyun hazırlama işine girildi. Minakyan'ın denetiminde Şehzadebaşı'ndaki Ferah Sahnesi ile Kuşdili Çayırı Tiyatrosu'nda yedi sekiz oyun birden çalışılmaya başlandı. İlk temsil 20 Ocak 1916 gecesi, Hüseyin Suat'ın (Yalçın) Emile Fabre'dan *Çürük Temel* adıyla uyarladığı *La Maison d'Argile* oldu.

1916-1926 arasındaki on yıl, kurumun her an dağılma tehlikesiyle karşılaştığı bunalım dönemidir. Dârülbedâyi'in oynadığı ilk yerli oyun, Halit Fahri'nin (Ozansoy) *Baykuş* adlı manzum eseri idi. 2 Mart 1917 gecesi seyirci karşısına çıkarılan bu oyunu Muhsin Ertuğrul sahneye koydu ve baş rolü de kendisi üstlendi. *Baykuş* temsili büyük bir başarı kazanmasına rağmen problemleri çözme yeteri yeterli olmadı. Kurumun bütçesinde para yoktu, ayrıca yeterli sayıda oyuncuya sahip değildi ve yönetimde şahsî çekişmeler başlamıştı. Üstelik okul niteliğini kaybetmiş olan Dârülbedâyi tem-

DAR-UL-BEDAYI OSMANI
Conservatoire National Ottoman

Programme
de l'inauguration officielle

1 - M. RAVEL, Concerto pour Violon et Piano des
Feytales.

2 - Liszt, Concerto No. 1.

3 - Paganini, Concerto pour le Violon et Piano.
L'Allegro Brillant et les Caprices.

4 - A. Franck, Symphonie en Fa mineur.
II. Adagio.

5 - A. Franck, Symphonie en Fa mineur.
III. Scherzo.

6 - Z. Frank, Concerto pour le Violon et Piano.
Allegro.

7 - A. Franck, Concerto pour le Violon et Piano.
Allegro.

8 - Quatuor de SCHUBERT:

Piano M. M. RAUFGELIA
Ire Violon A. HHAUSS
Ire Violon S. HHAUSS
Alto M. HHAUSS
Violoncelle DJEMIL BEY

رسم كشاف پروگرامی

۱ - دولابریه موسیق حقیقی طرفدن : حراف وریه

۲ - خلق اداسی .

۳ - منزهه خوش آدمی آخیل پلیسندن بره نالین حرافیک طرفدن

۴ - نئی و گنجینه ایله
پ - تقسیم و شور ایله حریف عتیوری جیل یک طرفدن

۵ - لوزنا واکونک وایلیجوسندن بره براییه
پ - شامیادیک سائزئوری حریف موسیور ژان ارنست طرفدن

۶ - زیکور بزوارین سولر کال حریفی دک یک طرفدن
پ - اژودور دو بولونک لساویور ابراسندن زور واریه
۷ - روبرینسک بیجیسی : حریف سولیک کلمیس مادموسول لالازارنتور طرفدن

۸ - شوامند کشفنت :
آنیانو موسیور وادلیا
کان آتیران
کان حراف
آلفر موسیو حراف
روپورسادل جیل یک

مطبعة لبنان بیروت

Dârülbedâyi'in açılış programı

DÂRÜLBEDÂYİ

silleri de hazırlıksız olarak veriyordu. Belediye Meclisi'nin 1 Kasım 1920'de yaptığı toplantıda kurum için yeni bir yönetmelik hazırlandı ve Dârülbedayi yalnız bir tiyatro topluluğu olarak kabul edildi.

Okulsuz tiyatronun gelişemeyeceğini bilen Muhsin Ertuğrul 1920 yılı başında Almanya'ya gitti ve orada büyük yönetmenlerin yanında kendini yetiştirdi. 1921'de İstanbul'a döndüğünde Dârülbedayi'e yönetmen olarak tayin edildi. Kurumun önemli kişileri olan Ahmet Muvaahhit, İ. Galip, Behzat Hâki, Raşit Rıza onunla birlikte Dârülbedayi'i yeniden canlandırma işine giriştiler. Ancak yönetim kurulu içindeki çekişmelerin sonu gelmedi, buna parasızlık da eklenince huzursuzluk sanatçılara da yansıdı. Bu durum karşısında sanatçılar yönetimin kendilerine bırakılmasını istediler ve sözcük olarak da Muhsin Ertuğrul'u seçtiler. İştekleri yönetim kuruluna iletilince büyük bir tepkiyle karşılaştılar; başta Muhsin Ertuğrul olmak üzere kararlarında direnen sanatçılar Dârülbedayi'den çıkarıldı.

1926 yılının sonlarına doğru Dârülbedayi yeni bir çalışma düzenine sokuldu. Belediye başkanlığına gelen Muhittin Bey (Üstündağ) İstanbul'daki kültür ve sanat faaliyetlerine büyük önem veriyordu. Aynı yıl Maarif Vekâleti'nde Sanâyi-i Nefîse Müdürlüğü ile Sanâyi-i Nefîse Encümeni kurularak belediyenin Dârülbedayi konusunda atacağı adımlar desteklenmiş oldu. Yeni yönetmelikle bütçe, sanatçı aylıkları ve yönetim konuları ele alındı. 1927 yılı başlarında, dış ülkelerde çalışmalarını tamamlayıp yurda dönen Muhsin Ertuğrul tekrar Dârülbedayi'in başına getirildi.

Gerek yönetim işlerini düzenleme, gerekse sanat çalışmalarını disiplinli bir biçimde yürütme açısından 1927-1928 dönemi Dârülbedayi tarihinde bir dönüm noktasıdır. Bu olumlu gelişmede hükümetin de payı vardır. Zira 25 Haziran 1927 tarih ve 1167 sayılı kanunla ilk defa, Maarif Vekâleti'nce terbiyevî mahiyette sayılacak müesseselerin verecekleri konserler ve temsillerden istihlak vergisi alınmaması hükmü getiriliyordu.

Muhsin Ertuğrul yönetimindeki Dârülbedayi'in bu dönemde, daha önceki basit komedi ve bulvar oyunları yerine tiyatro tarihinin büyük oyunlarını repertuarına aldığı görülmektedir. Repertuvarında Shakespeare, Schiller, Molière, Çekhov, Pirandello, İbsen, Andreyev, Tolstoy,

Strindberg gibi yabancı büyük yazarların yanı sıra Musahipzâde Celâl, Abdülhak Hâmid, Halit Fahri, Ömer Seyfettin, Nâzım Hikmet, Faruk Nafiz, Yakup Kadri, Vedat Nedim gibi Türk yazarları da yer aldı; 1927-1930 yılları arasında on yedi yerli oyun sahnelendi. Bu arada özellikle Shakespeare'in *Hamlet* trajedisi çok beğenildi ve uzun süre oynandı. Muhsin Ertuğrul'un bu dönemde hazırladığı, sahne çalışmalarına ışık tutan içtüzük Türk tiyatro tarihinin disiplinle ilgili ilk belgesidir. İleride kurulacak olan devlet tiyatrosu düşüncesi de 1927'de Ankara'ya giden Dârülbedayi sanatçılarının teklifiyle başlamıştır. Aynı yıl İstanbul'da teşkil edilen Sanâyi-i Nefîse Birliği tiyatro eğitimine başlamış, 1930 yılında yürürlüğe giren Belediyeler Kanunu'nun 15. maddesi belediyelere "ihtiyari" bir görev olarak tiyatro binası yapma ve tiyatro topluluğu kurma hakkını tanımıştır. Bu kanunla Dârülbedayi daha sağlam temeller üzerine oturmuş oldu. 1928-1929 döneminde ayrıca edebî heyet yerine "okuma kurulu" (dramaturgluk) kuruldu. 1931 yılında alınan bir kararla Şehir Tiyatrosu adını alan Dârülbedayi günümüzde İstanbul Belediyesi'ne bağlı olarak Harbiye, Fatih, Kadıköy, Üsküdar ve Gaziosmanpaşa sahnelerinde sadece temsiller vermek suretiyle faaliyetini sürdürmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

M. Kemal Küçük, *Tiyatro*, İstanbul 1933, s. 27, 30; Refik Ahmet Sevilgil, *Yakın Çağlarda Türk Tiyatrosu*, İstanbul 1934, I-II, 99, 101, 113; Selami İzzet Sades, *Tiyatro Konuşmaları*, İstanbul 1936, s. 107; a.m.f., *Tiyatroya Dair*, İstanbul 1938, s. 35, 37; İsmail Hakkı Baltacıoğlu, *Tiyatro*, İstanbul 1941, s. 21-23; Aşot Madat, *Sahnemizin Değerleri*, İstanbul 1944, I, 59, 63; M. Roussou, *Andre Antoine*, Paris 1954, s. 4; Suat Taşer, *Bir Dünya ki...*, Ankara 1956, s. 81; Burhan Arpad, *Perde Arkası*, İstanbul 1959, s. 24; a.m.f., *Operet 8 Tablo*, İstanbul 1964, s. 51; Halit Fahri Ozansoy, *Dârülbedayi Devrinin Eski Günlerinde*, İstanbul 1964, s. 54, 68-70; Özdemir Nutku, *Dârülbedayi'in Elli Yılı*, Ankara 1969, s. 33-87; a.m.f., *Dârülbedayi'in Oyun Seçimindeki Tutumu Üzerine Notlar*, Ankara 1970, s. 100-133; a.m.f., *Dünya Tiyatrosu Tarihi: II*, İstanbul 1985, s. 374-377; Sevdâ Şener, *Cumhuriyet Çağı Tiyatrosunda İnsan*, Ankara 1972, s. 11; Hafî Kadri Alpmân, *Portreler*, İstanbul 1972, s. 153; Metin And, *50 Yıllık Türk Tiyatrosu*, Ankara 1973, s. 97; Vedat Nedim Tör, *Yıllar Böyle Geçti*, İstanbul 1976, s. 125; Vasfî Rıza Zobu, *O Günden Bugüne*, İstanbul 1977, s. 88-89; a.m.f., *Uzun Hikayenin Sonu*, İstanbul 1990, s. 171; Gülriş Sururi, *Kıldan İnce Kılıçtan Keskin*, İstanbul 1978, s. 115; Muhsin Ertuğrul, *Benden Sonra Tufan Olmasın* (haz. Özdemir Nutku v.dğr.), İstanbul 1989, s. 353.

ÖZDEMİR NUTKU

DÂRÜLBEDÂYİ

(الدار البيضاء)

Fas'ın en önemli liman şehri.

Fas'ın kuzeybatısında Atlas Okyanusu kıyılarındaki geniş düzlükte yer alır; aynı adı taşıyan eyaletin merkezi ve ülkenin en önemli ticaret ve sanayi şehridir. Kuruluşu her ne kadar Marmol tarafından Kartacalılar'a, Hasan el-Vezzân (Afrikalı Leon) tarafından da Romalılar'a mal edilmekteyse de bu görüşleri destekleyecek somut belgeler bulunamamıştır. Şehrin Ortaçağ'daki adı Enfâ'dır (Berberice afa, "tepe, tümsek"), bu isim Portekiz kaynaklarında Anafe şeklinde geçer; bugün de şehrin batı kesimine Enfâ denilmektedir. Enfâ XV. yüzyılda Portekizliler tarafından tamamen tahrip edilmiş ve bu yöre Portekiz denizcileri arasında, bir işaret olarak harabelerin üzerine inşa ettikleri beyaz boyalı bir binadan dolayı "Casa Branca" (beyaz ev) adıyla anılmaya başlanmıştır. Bu isim, XVI. yüzyılda Enfâ'nın bir müstahkem mevki halinde Portekizliler'ce tekrar iskân edilmesinden sonra yeni şehrin adı olmuş, daha sonra da İspanyollar tarafından "Casa Blanca" ve Fransızlar tarafından "Maison Blanche" şeklinde kendi dillerine tercüme edilerek kullanılmıştır. Masanî (Alevî) Şerifi Mevlây (Sîdî) Muhammed b. Abdullah zamanından (1757-1792) itibaren de Dârülbeyzâ şeklinde Arapça'ya tercüme edilmiş olan isim bugün Araplar arasında bu haliyle, Batı dünyasında ise Casablanca şekliyle tanınmaktadır.

Dârülbeyzâ

